

DIDACTICA

XIV

Despre locuire

după M. Heidegger – Construire, locuire, gândire - 5 aug. 1951

De ce despre locuire și de ce prin Heidegger despre locuire azi? (mai) Este Heidegger azi de actualitate și cum poate el supraviețui propriei unanimități dobândite până acum?

A fost, așadar, un moment Heidegger la noi în România, momentul anilor '80, acela al traducerii în secolul 20 a celebrei „Srisori despre umanism” și apoi, deși nu știu precis, a eseului despre care vom vorbi la rândul-ne, Construire.... Efectul urma să fie important desigur în lumea cultivată a acelui moment, care de bună seamă trebuia să fie cunoscut, deja, textele cu pricina, dar, lucru important, în lumea arhitecților, de aici și, aiurea în lume, care s-au simțit vizați și atinși chiar în miezul a ceea ce ei aveau de făcut. Este inutil de spus că și la noi țin facultate, pe bună dreptate, a fost, alături de altele la fel de celebre, bine predat și disputat, după cât știu eu, în cursuri și seminarii. Dovada ar fi și aceea că există câteva generații care, mai în glumă mai în serios, se arată exasperate de sunetul oarecum poetic și excedat a textelor în cauză.

De aceea m-am întrebat, cu vorbă celebră deja, la ce bun Heidegger pentru arhitecți, la ce bun să vorbești azi despre scurta scriere a maestrului, azi când lumea pare cu adevărat că a străbătut cu totul alte teritorii chiar opuse celor ce, parcă, răzbăteau din interiorul gândirii sale. Și apoi, gândiți-vă, este o scriere din 1951, din altă lume parcă, inexistentă, cu atât mai mult cu cât în orice scriere azi referința bibliografică mai veche de 5 ani este compromițătoare în plan intelectual. Este desigur o exagerare în ce spun, dar, veți vedea curând, nu chiar într-un tot.

Este posibil, cu adevărat, ca gândirea lui Heidegger să-și dezvăluie azi o lipsă de veridicitate, cu alte cuvinte ceva este trecut, fără acuitate dată de strălucirea noutății. Eu cred că ceea ce este azi trecut este ceea ce trebuie să treacă și anume, heideggerologia și heideggerologii ce se nasc și proliferază în jurul unei mari gândirii ce de fel nu trece.

Ma gândeam, încercând mai degrabă mie însumi să-mi găsesc un sprijin și argument, la ceea ce Leo Strauss, în celebrul său eseu *Ce este educația liberală?* (1959), spunea despre învățare. Este teribil de simplu și cu totul lămuritor și crede că ar putea constitui și susține frontispiciul oricărei universități, o noastră în orice caz: și anume, foarte pe scurt: Leo Strauss spune pe șleau că o educație liberală este împlinită în cultură sau prin cultură și, ca atare, scopul ei este acela de a plămădi oameni cultivați (și nu deținători de competențe). Ce înseamnă oameni cultivați? și probabil că începeți deja să pricepeți încotro bate Leo Strauss: Cultura, *colere*, înseamnă agricultura, cultivarea pământului, adică a avea grijă de pământ în concordanță cu felul lui de a fi, cu natura sa. Tot așa, cultura înseamnă azi a cultiva mintea, o minte cultivată, mai just spus, în felul și structura facultăților sale. Important este pentru noi că așa cum pământul cultivat are nevoie de agricultori pricepuți, tot așa o minte pentru a fi cultivată are nevoie de cineva cultivat la rândul-i. O minte pentru a ajunge cultivată are nevoie de

profesori, Și, nu-i așa, un profesor are nevoie și el de alt profesor pentru a ajunge un om cultivat. Un profesor este un învățat care are avut nevoie să fie învățat. Însă există un moment când cineva dintre cei învățați nu mai este precedat de cineva deja învățat. Acești oameni sunt, spune Leo Strauss, marile minți ale lumii, mai bine spus, cele mai mari minți. Acestea nu sunt de găsit nici măcar în marile universități ale lumii în orice timp și uneori nici într-o epocă ca atare. Dacă noi nu putem avea șansa de fi cultivați și îngrijiți de cei mari privindu-i și ascultându-i avem totuși șansa de a le cunoaște mintea prin cărțile lor. Cele mai mari minți se cunosc prin cultivarea *marilor cărți*. Așadar Leo Strauss spune că o educație bună, liberală, este să cunoști marile minți prin marile cărți.

Nici mai mult nici mai puțin. Dacă mă întrebați pe mine, eu vad universitatea noastră reformata în aceasta maniera: atelierul dominat de locuire (tehnica numai aici poate fi) iar în rest studiul în ani a câtorva cărți mari. Eu cred că la capătul acestei învățări vor ieși arhitecți mult mai luminoși, cel puțin.

Așadar, Heidegger este, după mintea mea, una dintre acele cele mai mari minți și cum nu mai este printre noi și nimeni dintre noi n-a auzit la Freiburg, putem avea acces la mintea sa prin cărțile sale, aici prin expunerea Construire, locuire, gândire. Asta până când dv. înșivă veți citi scrierea ca atare, dacă nu cumva ați făcut-o deja. Și bine ar fi, citirea scrierilor lui Heidegger trebuie să devină o experiență personală și o amintire personală. Cei ce dețin o asemenea amintire pot depune mărturie că a citi Heidegger este o încercare teribilă a minții și pentru că asistăm, citindu-l, la desfășurarea poate cea mai impresionantă, a supremului gest de a gândi, originar firește, sau altfel spus, a gândi gândirea însăși. Heidegger gândește pe cont propriu, aceasta este solitudinea sa.

Închipuiți-vă cât de greu este să vorbești despre un text, mă rog, despre înțelesul lui, despre care cei cu adevărat inițiați spun că nici un cuvânt nu poate fi mișcat, totul este la locul lui, nimic în plus nimic în minus, care nu lasă goluri ce pot fi umplute cu operațiuni narative. Va mărturisesc că eu am încercat ceva și rezultatul a fost dezastruos; întotdeauna pasajul, fraza originală era, firește, mai bună, mai adevărată. Invitația ar fi, asadar, spre citirea directă a textului, cât ar fi de dificil. Este unul esențial.

Heidegger se întreaba asupra *locuirii și construirii*. Acesta este felul lui Heidegger de a începe: a se întreba asupra lucrurilor evidente al căror înțeles pare de la sine înțeles. Firește, ceea ce este de la sine înțeles este cel mai greu de înțeles.

Așadar, locuirea se face prin actul construirii. Scopul construirii este locuirea chiar dacă nu toate construcțiile sunt locuințe. Există o extindere a locuirii spre alte construcții dar care nu sunt locuințe propriu zise. Noi putem spune că locuim acele construcții (fabrica, cabina soferului, stadionul) fără să le locuim: ele ne gazduiesc. Se poate ca locuința ca atare, apartamentul bine realizat, să nu fie totuși, încă, locuire.

Putem spune că scopul construirii este locuirea, fie și extinsă. Ea precede, este cauza, construirii. Însă, spune Heidegger, acest raport (metafizic) cauză-efect ține cele două capete în separarea și distanța lor. Construirea nu este doar mijloc ci poate fi, în ea însăși, locuire. Cum se poate demonstra această primă intuire a sensului? Prin interogarea înțelesului pe care limba îl acordă cuvintelor. Esența unui lucru rezidă în limbă cu condiția ca noi să știm să-l ascultăm și să-l respectăm esența. A-l respecta esența înseamnă în prima instanță să-l considerăm stăpân să și nu un instrument făurit de el însuși. Ea este chemarea adresată omului de ființă, mesajul ei esențial, iar ascultarea ei este atitudinea adecvată a omului.

Gestul acesta regresiv, arheologic, de coborâre (urcare poate) înspre un înțeles pierdut, acoperit de aluviunile proastei utilizări a limbii este unul tipic gândirii lui Heidegger. Prin el este redobândit sensul original al cuvintelor, locul în care limba „încă mai vorbește”. Sensul original este felul în care ființa îl revendică pe om pentru a-i da glas. Ființa vorbește prin om în temeiul găsirii și utilizării adecvate a sensului original al limbii.

Construire înseamnă, așadar, în germana veche „a locui” (*buan*, devenit *bauen* (a construi) adică în înțelesul vechi de a rămâne, a sălășlui. Înțelesul de „a locui” în *bauen* este pierdut, în *nachbar* (vecin) se mai păstrează un sens, acela care locuiește în apropiere., etc.

Există și un sens extins al verbului *bauen* (a construi-a locui) căci a locui presupune o extindere dincolo de locuirea ca atare: în *bauen*, etimologic, vorbește și *ich bin*, eu sunt, eu locuiesc adică. felul în care tu ești pe acest pământ este locuirea.

A fi om: a fi, ca muritor, pe pământ, adică a locui. Omule este în măsura în care locuiește. trebuie să recunoașteți că este tulburător, și este tulburător pentru că noi stim deja, tocmai că suntem oameni, ca a fi este a locui pe pamant. Este ceva oarecum pre-știut. Se vede ceva oare din acest adevăr în felul de a fi, a locui, în locul ales de noi ca studiu? caci, mai departe, a locui, *bauen* înseamnă și a avea grija, a cultiva ogorul, vit-de-vie. A veghea asupra pamantului înseamnă a veghea asupra lui a fi.

Dublul înțeles al locuirii, ca îngrijire și edificare (un templu, o casa), ca ceva obișnuit și astfel, ascuns și retras, este de aceea uitat lăsând ca apariție doar sensul de construcție.

Locuirea, așadar, nu mai este recunoscută ca ființa însăși a omului, pe de o parte.

locuirea nu este gândită nicicând ca fiind trăsătura fundamentală a naturii umane. Pe de altă parte. (p.178)

Deci în *bauen* rezidă triada:

- *construirea este propriu-zis locuire*

- *Locuirea este chipul în care muritorii sunt pe pământ.*

- *construirea este în dublă ipostaza: construirea care îngrijește creșterea și construirea care edifica construcții*

Heidegger mai spune ceva teribil de important: noi nu construim pentru a locui ci avem puțința construirii și a realizării tehnice a ei în chipul palnurilor, proiectării, cele ,pe care le dobândim fara sa stim prea bine cum, numai în măsura în care locuim, pentru că suntem apti să locuim.

Construim pentru că, original, locuim.

În plus: înțelesul cuvântului *wuon*(saxona veche), goticul *wunian*, ar însemna ca și *bauen* locuirea, sălășluirea, rămânerea în preajmă. A sălășlui (*wunian*) înseamnă mai ales a fi împăcat, a fi în pace (fii pe pace!) a rămâne în ea. Asta înseamnă ca rămânere, a fi ocrotit: adică a lăsa un lucru ocrotit în esența lui, când readăpostim un lucru în esența lui. Esența unui lucru este adăpostul acelui lucru. Lucru se adăpostește în esența sa, ca ocrotire.

A locui, înseamnă, aşadar: a rămâne ocrotit de jur-împrejur în acel ceva liber care ocroteşte orice lucru în esenţa sa.

Ocrotirea este trăsătura fundamentală a locuirii.

Omul (*Dasein*) există ca locuire pe acest pământ în sensul sălăşluirii sale ca muritor pe pământ. ca existenţă. Dar, omul, greu pe pământ, cheamă în faţă, în prezenţă deja „sub cer” cum spune Heidegger şi pe cei divini ca rămânere dinaintea lor. În locuire se simte unitatea *Pământului* şi a *Cerului*, a *Divinilor* şi a *Muritorilor*.

Heidegger numeşte împătrita unitate *tetrada*, iar în text este o apariţie misterioasă, oarecum intempestivă, cel puţin eu aşa am resimţit-o. Am mai întâlnit *tetrada* într-un alt text a lui Heidegger, *Lucrul*, despre care vom vorbi într-o altă prelegere, unde îmi pare tetrada primeşte o descriere mai, ca să zic aşa, nuanţată. Văd că şi notele traducătorilor de la sfârşitul textului spun acelaşi lucru. Nu pot decât să mă bucur.

Astfel vorbim de tetrada dar să încercăm să o vedem pe d-na în cuprinsul zilei a săptămânilor şi anilor

Pământul este ceea ce noi înşine intuim că este şi-l trăim ca atare: slujitorul cel ce rodeşte, în ape şi pietre, deschis în plante şi animale. În el stau ocrotite şi celelalte trei elemente ale tertadei.

Cerul este cer pentru că este descris de mersul soarelui şi al lunii, mişcarea astrilor, anotimpurile, dimineaţa şi amurgul, timpul rău şi semnul iernii. Ne uităm la cer şi în el vedem ocrotite şi celelate elemente ale tetradei.

Divinii ca mesageri ai divinităţii, ei par că sunt cei ce guvernează, ei hotărăsc destinul nostru şi cât stăm pe acest pământ.

Muritorii suntem noi oamenii. Numai noi avem moartea ca moarte şi putinţa ei. Omul singur moare (cealţi se sfârşesc) şi moare fără încetare „cât rămâne pe pământ, sub cer, dinaintea divinilor” (pag 180). Muritorul este muritor nu pentru că viaţa sa are un sfârşit, ci pentru că el are putinţa morţii ca moarte. El este adăpostit în moarte de fiecare dată, în Arca Nimicului ca moarte, moartea este supremul adăpost (pag.195).

Aşadar omul (*Dasein*) nu trăieşte ca să trăiască. În FşiT *Dasein*-ul este descris ca fiind fiinţa într-o moarte gândită aici ca iminenţă. „Cu moartea, *Dasein*-ul stă în faţa lui însuşi în putinţa lui *cea mai proprie*. În această posibilitate, *Dasein*-ul are ca miză pur şi simplu al său fapt-de-a-fi-în-lume. Moartea sa este posibilitatea de-a-nu-mai-putea-fi-*Dasein*.” şi mai departe: „Moartea este posibilitatea purei imposibilităţi a *Dasein*-ului. Astfel, *moartea* se dezvăluie ca fiind posibilitatea *cea mai proprie*, desprinsă de orice relaţie şi de nedepăşit.” (FşiT, pag.333)

După acest necesar şi prea superficial ocol, vă recomand Fiinţa şi timp, putem spune că muritorii locuiesc în tetradă şi locuind în tetradă o crotesc împătrit.

În salvarea (păstrarea în esenţă sa) pământului, primirea cerului, în aşteptarea divinilor (aşteptarea neaşteptatului, aşteptarea mântuirii în nemântuire), călăuzirea muritorilor în putinţa lor de a avea moartea ca moarte, este *locuirea în împătrita ocrotire a tetradei*.

Această împătrită locuire este posibilă numai pentru că muritorii dintodeauna ca grijă, *sălășluiesc în preajma lucrurilor*. În *lucruri* este păstrată ocrotirea tetradei și este păstrată în măsura în care ele însele, ca lucruri, sunt plăsmuite de muritori în felul lăsării ca lucruri în esența lor, prin îngrijire când lucrurile se ivesc, și ca edificare.

Locuirea construiește tetrada, ocrotirea, în lucruri, în acest mod locuirea este construire.